

trum, vel quia circa illos non erant exortæ hæreses, vel forte quia non est necessarium singulis fidelibus illa explicatius credere, quam contineantur in articulis de morte Christi, et de Ecclesiæ sanctitate et unitate, ut tractavi partim in 2 tomo tertiæ part., disputat. 43, partim infra videbimus, tractando de præceptis fidei in 2 part. morali, disputat. 43, sect. 6. Ad confirmationem autem de existentia et providentia Dei, D. Thomas indicat hæc, quæ naturali lumine cognosci possunt de Deo, non poni in fide, sed supponi. Recte vero dici potest, Deum esse satis doceri in principio Symboli, cum dicimus credere in unum Deum Patrem omnipotentem, nam si Deus est unus, maxime est; Deum autem esse remuneratorem, satis specificè continetur in articulo de iudicio futuro et de vita æterna. Denique de mysterio Eucharistiæ dicit D. Thomas 2. 2, quæst. 1, artic. 8, ad 6, comprehensum fuisse sub omnipotentia Dei, vel sub mysterio Incarnationis; sed hoc valde implicitum est, cum tamen oporteat mysterium illud explicite credere, ut dixi disputat. 46 de Sacrament., sect. 1, in fine, et ideo addo in symbolis posita esse quæ per se pertinent ad cognitionem Dei et Christi, propter perfectionem, et obedientiam intellectus, et propter firmandam spem, et excitandam charitatem; præter illa vero necessarium esse cognoscere et credere multa alia propter operandum, quæ non fuerunt in symbolis posita; et ideo præter symbola, necessaria est scientia præceptorum, ad quam pertinet instructio circa sacramenta necessaria, quorum unum est Eucharistia, sicut etiam notitia Orationis Dominicæ.

10. *Prima assertio: Symbolum recte constare ex articulis.* — *Articulus addit supra propositionem de fide.* — Dico tertio, Symbolum fidei apte et convenienter compositum esse ex articulis fidei. Hanc assertionem propono ad explicandum nomen articuli fidei, et numerum articulorum, quia in hoc multa scribunt Theologi, ut videre licet in D. Thoma, et Alens., locis citatis, Scoto, et Gabriele, in 3, distinctione 25, quæst. prima. Conveniunt ergo omnes non omnem propositionem de fide esse articulum fidei, licet e converso omnis articulus fidei sit propositio de fide credenda. Addit vero imprimis quod per se pertineat ad fidem, sed hoc etiam commune est multis aliis propositionibus, quæ non sunt articuli fidei. Adjungit ergo D. Thomas, ad articulum fidei necessarium esse ut specialem difficul-

tatem habeat, et consequenter distinguit articulos, per speciales difficultates credibilium, quod est probabile. Alii vero existimant articulum esse specialem propositionem fidei per se pertinentem ad fidem, quam oportet explicite credere; et fortasse hoc voluit Richardus de Sancto Victore, quem refert Alensis supra, memb. 5, dum dixit articulum esse propositionem indivisibilem fidei arctantem nos ad credendum. Alii denique putant articulum nihil aliud esse, quam particulam fidei ab Apostolo aliquo ad illius compositionem prolatam, juxta ea, quæ ex Clemente et Augustino supra retulimus, et ita ad distinctionem articulorum sufficit distincta habitudo ad auctorem ejus, cum aliqua utilitate proveniente fidelibus ex talium sententiarum distinctione, et quælibet explicatio istarum sufficit, cum magis sit de significatione vocis, quam de re. Unde etiam constat quid dicendum sit de numero articulorum; nam si distinguatur in ordine ad primos auctores Symboli, erunt duodecim articuli, sicut fuerunt duodecim Apostoli; Paulus enim et Barnabas ibi non interfuerunt; et ita sentiunt Augustinus supra, et Leo Papa, dicta Epistola decima tertia, et sermone undecimo de Passione, capite secundo. Si autem distinguantur per difficultatem credibilium, seu per distinctionem mysteriorum, sic recte distinguuntur quatuordecim, ut est vulgaris distinctio, quam Scholastici approbare solent, cum D. Thoma, illo articulo octavo, præcipue Gabriel, et Scotus, supra, et hæc etiam sufficiunt ad probationem conclusionis; nam ex tenore symboli constat in eo aperte explicari mysteria fidei per varias sententias, seu particulas, quantum ad explicatam fidem fidelium expediebat; ordo etiam illarum, licet aliquantulum videatur inverti proponendo prius mysteria humanitatis Christi, quam mysteria divinitatis Spiritus Sancti, nihilominus aptissimus fuit, tum ad majorem brevitatem, tum ad magis significandam personæ Christi Dei et hominis unitatem.

11. *Dubium bimembre.* — *Secundum membrum.* — Una sola superest dubitatio, quomodo fideles omnes profiteri possint se credere in Deum, quia non omnes habent fidem formatam; illa autem particula, *in Deum*, ut in finem ultimum super omnia dilectum, indicat motum fidei in Deum, ut cum Augustino tradit Divus Thomas infra, quæst. 2, a. 2. Hinc etiam difficilior est, quod in Symbolo dicuntur fideles credere in sanctam Ecclesiam,

cum tamen Ecclesia creatura sit; ita vero legit Epiphani., in Anchor., circa finem, referendo Symbolum Patrum, quod dicit teneri ab Ecclesia; eodem modo legit Cyrillus Hierosolimitanus, Catech. 18, et dicit illam particulam poni in symbolo, ut fideles fugiant conventicula hæreticorum, et perseverent in Ecclesia Catholica, in qua renati sunt; et eodem modo loqui videtur Hieronymus, in Dialogo contra Luciferianos, et refertur etiam ex Augustino, in cap. 1 de Consecrat., distinct. 4.

12. *Ad primum membrum responsio D. Thomæ.* — *Facilior repositio.* — Ad priorem partem respondet D. Thomas, fideles, per symbolum profiteri fidem totius Ecclesiæ Catholice, et quia Ecclesia semper credit in Deum fide formata, quamvis non singuli de Ecclesia semper ita credant, quia non omnes de Ecclesia justi sunt, licet in Ecclesia justi nunquam deficient, ratione quorum Ecclesia dicitur credere in Deum fide formata, et ideo hoc proponitur in symbolo singulis fidelibus, quod est probabiliter dictum; quia vero unusquisque fidelis quando confitetur fidem, non loquitur in persona Ecclesiæ, sed propria, necessarium videtur ut illa verba possint vere dici a singulis fidelibus, in propria persona, etiamsi sint in statu peccati. Unde facilius dici potest illam particulam, *in Deum*, non semper dicere habitudinem fidei formatæ, sed satis esse ut dicat habitudinem principalis objecti fidei, vel etiam ultimi finis diligibilis super omnia, etiamsi fortasse a credente actu non diligatur. Sic enim legimus, Joan. 12, de quibusdam: *Et crediderunt in eum*, scilicet in Christum, de quibus statim subjungitur: *Non confitebantur illum, quia dilexerunt magis gloriam hominum, quam Deum*; et 1 Joann. 5, dicimur credere in testimonium Dei, id est, testimonio ejus.

13. *Ad secundum membrum.* — *Cavendus Erasmus.* — Atque hinc responderi potest ad alteram partem, admittendo lectionem illam, credere in Ecclesiam unam et sanctam, non significare habitudinem ad ultimum finem, sed vel tantum ad objectum creditum, ita ut credere in sanctam Ecclesiam, nihil aliud sit quam credere illam esse unam et sanctam, vel ad summum, est credere illi, ut regulæ infallibili fidei testificanti, et proponenti ex motione Spiritus Sancti. In quo cavendus est modus loqui Erasmi, in dialogo de Fide, dicentis se non credere in Ecclesiam, quia est congregatio hominum, quæ fallere potest; nam licet Ecclesia, ut constat ex hominibus,

posset ex hac parte falli et fallere, ut tamen regitur ab Spiritu Sancto, est *columna et firmamentum veritatis*, 1 ad Timot. 2. Sic ergo posset in bono sensu dici: *Credo in Ecclesiam*, sicut Exod. 14 dicitur: *Crediderunt Deo et Moysi*; et in Hebræo habetur: *In Deum et in Moysen*; et in Psalm. 70 dicitur: *Nec crediderunt in mirabilibus ejus*. Nihilominus tamen veritas est in Symbolo non haberi: *Credo in sanctam*, sed: *Credo sanctam Ecclesiam*, ut sit res credita, non ratio vel finis credendi, et ita habetur communiter in Symbolo Ecclesiæ, et in Conciliis, et admonet Augustinus, sermon. 113 de Tempore, et cap. 12, et libr. de Fide et Symbolo, capit. 10, et alius locus ex Decreto citatus in Codice Gregoriano emendatus est; et Marian. Victor. etiam correxit lectiones Hieronymi, juxta antiquiores et veriores codices; sic etiam legunt Euseb. Emissen., serm. 1 et 2 de Symbolo; Ruffin., Chrysolog., et alii qui de symbolo scribunt, Epiphanius vero et Cyrillus non videntur tam accurate distinxisse inter illa verba, cum particula *in*, vel sine illa, et ideo ita scripsisse videntur.

SECTIO VI.

Utrum materia fidei successu temporum creverit, vel interdum minuta fuerit.

1. *Exponitur sensus quæstionis.* — *Ecclesiæ tria tempora.* — In hac quæstione, sicut in præcedenti, sermo est de materia per se fidei; nam in accidentalibus facile potest accedere mutatio, ut etiam videbimus; materia autem per se fidei tota reducitur ad cognitionem mysteriorum Dei, ut Deus est, et Christi, ut redemptor est, juxta illud: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum*; et ita sensus quæstionis est, an hæc cognitio Dei et Christi fuerit major vel minor in diversis temporibus, vel ætatibus Ecclesiæ. Ad quam explicandam distinguenda sunt tria præcipua tempora Ecclesiæ, scilicet, status legis naturæ, legis scriptæ, et legis gratiæ; et in unoquoque illorum possunt etiam diversa tempora considerari, ut Gregorius, super Evangelia, distinguit statum legis naturæ a principio usque ad diluvium, et a Noe usque ad Abraham, et ad Abraham usque ad Moysen. Item in singulis horum statuum distinguendi sunt homines illi, qui fuerunt principes et pastores Ecclesiæ suis temporibus, a communi plebe et vulgo Ecclesiæ, et ita

variæ insurgunt comparationes, circa fidei perfectiones, quas breviter explicaturi sumus.

2. *Modi duo credendi explicite et implicite.* — *Modus explicite credendi variatur tantum secundum magis et minus.* — *Modus implicite credendi variatur ex variis principiis.* — *Primo.* — *Secundo.* — *Tertio.* — *Quarto.* — Suppono autem ulterius duplicem distingui modum, quo materia fidei credi potest, scilicet, explicite et implicite, quæ distinctio fere ad totam materiam deserviet. Explicite credere, nihil aliud est quam credere aliquid in seipso, ita ut illud sit proximum objectum in quo cadit assensus fidei; credere autem implicite, est credere in alio tantum; quia quod sic creditur, revera non cognoscitur, neque intellectus format proprium conceptum propositionis, quæ implicite tantum credi dicitur, sed alterius in qua illa continetur. Et prior quidem modus solum variatur secundum magis et minus, quatenus de eodem mysterio fidei formari potest expressior conceptus, vel minus perfectus, vel etiam quatenus de eadem re credita possunt plura vel pauciora cognosci. Si quis autem recte consideret, hæc varietas solum consistit, vel in pluribus actibus fidei, per quos creduntur explicite et in se plures veritates pertinentes ad idem mysterium, seu ad eandem rem creditam; vel certe si major et minor expressio est circa eandem omnino veritatem, diversitas magis est in apprehensione quam in ipso assensu fidei, et ita provenire potest ex doctrina et industria humana per scientiam acquisitam, vel per melius ingenium aut meliores species. At vero posterior modus, scilicet fidei implicite, potest fundari in diversis principiis. Primo enim possunt in uno credito explicite dici alia implicite credi, ratione objecti formalis, in quo omnia credibilia connexionem habent, ita ut impossibile sit credere unum, quia Deus revelavit, quin animus sit paratus ad credenda omnia revelata, si sufficienter proponantur, et ea ratione creduntur implicite; sicut e contrario, qui negat unum articulum fidei, implicite negat omnia, quia non potest aliis per fidem adherere, si ab uno discedit; vel sicut qui unum peccatum explicite detestatur propter Deum, virtute et implicite detestatur omnia. Secundo, potest hæc implicita fides esse per relationem ad alios explicite credentes; sic enim fideles simplices dicuntur credere omnia quæ Ecclesia credit, vel quæ Apostoli tradiderunt, quamvis illa ignorent. Tertio, potest hoc contingere ex parte materiæ, idque multis modis,

scilicet vel quia una propositio continetur in alia, tanquam conclusio in principio, ex quo potest evidenter colligi, et hoc modo, qui credit Christum esse hominem, implicite credit esse visibilem; vel quia una propositio est connexa cum alia in re ipsa, seu per identitatem rei, quamvis connexio ipsa non possit sine fide cognosci, et hoc modo, qui credit Deum esse infinitum, implicite credit esse trinum; vel etiam particulare in universali cognoscitur implicite, ut per se constat. Ac denique dicuntur implicite cognosci circumstantiæ mysterii in substantia ejus, et ita qui credit Christum esse redemptorem, implicite credit mortuum esse pro hominibus, et similia.

3. *Prima assertio.* — *Probatur ex Paulo.* — *Item ex Patribus.* — *Item ex ratione.* — His positus, dicendum imprimis est, fidem quoad substantiam credibilium semper fuisse eandem a principio generis humani usque nunc. Ita docet Divus Thomas hic, artic. 7; Hugo de S. Victor., libr. 1 de Sacrament., part. 10, cap. 4 et sequentibus; Magister, in 3, distinct. 25, ubi communiter Doctores; Bonaventura, articulo secundo, quæstione prima; Albertus, articulo primo ad secundum; Scot., Durand., Richardus, et alii, quæstione prima; et Alensis, tertia parte, quæstione sexagesima nona. Et probatur aperte ex Paulo, ad Hebræos 11, ubi, cum dixisset: *Sine fide impossibile est placere Deo*, subdit, *quia accedentem ad Deum, oportet credere quia est, et quia remunerator est*; quæ duo virtute continent totam substantiam materiæ fidei. Item ibidem definit, fidem esse substantiam rerum sperandarum; res autem sperandæ semper fuerunt eadem secundum substantiam, scilicet, æterna beatitudo, et quæ ad illam spectant: unde subdit ibidem Paulus: *Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes.* Præterea, 2 ad Corinth. 4: *Habentes (inquit) eundem spiritum fidei*; et loquitur de antiquis Patribus. Facit etiam illud Actor. 4: *Non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri*; unde constat fidem Christi fuisse semperque esse necessariam ad salutem, ut Paulus etiam exposuit, Actor. 17, ad Roman. 3, et ad Hebr. 9; exposuitque D. Gregorius, homil. decima septima in Ezechielem, et commodans illud Marc. 11: *Et qui præibant, et qui sequebantur, omnes clamabant: Hosanna filio David.* Præterea est hæc communis consensio Patrum, ut constat ex Irenæo,

libro quarto, capite decimo tertio; Eusebio, libro primo Histor., capite quarto, ubi hac ratione dicit omnes fideles a principio mundi potuisse appellari Christianos; idem Epiphanius, hæres. 66; latius Augustinus, tractat. 45 in Joan.: *Tempora variata sunt, non fides*, et loquitur de fide pro materia ejus, unde subdit: *Mutatus est sonus verbi, veniet, aut venit, eadem tamen fides utrosque conjungit.* Similia habet libro decimo octavo de Civitat., capite quadragesimo septimo, et sermone octavo de Tempore: *Una (inquit) est fides novi et veteris Testamenti*; idem Epistol. 157 ad Optatum; late libro decimo nono contr. Faust., capite decimo quarto, et sequent.; Hieronymus, ad Galat. 2 et 3; Chrysostomus et alii. Ratio vero est, quia semper fuit eadem Ecclesia in hominibus viatoribus, ut infra latius dicetur; ergo semper fuit eadem fides quoad substantiam ejus, quia fides est vinculum, et quasi forma constituens Ecclesiam et membra ejus. Item semper fuit eadem justitia, et sanctitas secundum substantiam in hominibus viatoribus; sed fundamentum justitiæ et fides. Denique omnes tendunt in eandem beatitudinem, et per eundem mediatorem Christum; ergo necesse est ut omnes conveniant in eadem fide, saltem secundum substantiam ejus.

6. *Secunda assertio.* — *Suadetur auctoritate assertio.* — *Suadetur etiam ratione.* — Secundo, dicendum est hanc fidem semper fuisse explicitam in Ecclesia. Hanc etiam assertionem docent citati Theologi, et intelligitur præcipue de fide hominum, nam de fide Angelorum a nobis disputatur, libro quinto de Angelis, capite sexto, quam etiam de illa verificari possit utraque assertio; nam Angeli viatores per fidem etiam tendebant in eandem beatitudinem cum hominibus, et per eundem Christum, ut verior tenet sententia; et ideo etiam illi habuerunt explicitam fidem Trinitatis et Incarnationis, ut tractatur in prima parte, quæstione quinquagesima septima, et dixi in 1 tom. de Incarnat., disputat. 32. De hominibus etiam lapsis præcipue intelligitur assertio, nam de statu innocentiae alibi tractatur¹: quia vero ad explicandam assertionem necessarium erit, suppono Adamum etiam in statu innocentiae habuisse explicitam fidem Christi et Incarnationis ejus. Hoc probavi late 3 part.,

¹ Vid lib. 3 de Opere sex dierum, cap. 18, a num. 4.

quæst. 1, in Comment. articuli 3, ex communi doctrina Patrum, et jam est sententia communiter recepta. Inde ergo per se credibile est, Adamum docuisse et tradidisse illam fidem filiis suis, et ita per traditionem conservatam esse in Ecclesia fidelium, etiam quoad explicitam fidem Christi; unde Leo Pap., Epistol. 23, dicit a principio generis humani fuisse denuntiatum hominibus Christum in carne venturum; et Bernardus, serm. 6 in Vigiliam Nativit., dicit prophetiam de Christo ab ipso Adamo initium sumpsisse. Unde Job hanc fidem habebat, cum, cap. 19, dicebat: *Scio quia Redemptor meus vivit*; ex quo Augustinus, libr. 18 de Civitat., cap. 57, colligit etiam inter gentes conservatam fuisse hanc fidem in aliquibus. Unde etiam sacrificia quæ tunc offerebant fideles, creduntur fuisse in significationem aliquam Christi venturi, propter quod dicitur in Apocalypsi: *Agnus occisus ab origine mundi*, ut multi exponunt; et ex cap. 7 ad Hebr., constat Melchisedech obtulisse sacrificium in Christi figuram. Postea vero, cum hæc fides peccatis obscurata esset, et homines inciperent ad idololatriam declinare, renovata est in Abrahamo, qui expressiorem fidem mysteriorum habuit, juxta illud Joann. 8: *Abraham exultavit ut videret diem meum, vidit, et gavisus est*, et postea per manus Patrum, et per frequentes Dei revelationes factas Isaac, Jacob, et aliis, pervenit usque ad Moysen, de quo, antequam legem acciperet, dicit Paulus, ad Hebr. 11: *Fide, prætulisse improprium Christi thesauro Ægyptiorum*; et postea, Exod. 6, narratur excellens Dei cognitio illi communicata. David etiam valde expressam habuit hanc fidem, ut ex ejus Psalmis constat, et ex verbis Christi, Matth. 22: *David in spiritu vocat eum Dominum*; et idem est de aliis Prophetis, præsertim de Isaia, de quo dicitur, Joan. 12, *quod vidit gloriam Dei, et locutus est de eo*; et Luc. 10 generaliter dicitur *quod multi reges et Prophetæ desideraverunt eum videre*; unde etiam, Genes. 49, dicitur, *desideratus cunctis gentibus.* Ex quo recte colligit Irenæus, lib. 4, cap. 24: *Si desideraverunt, ergo in eum crediderunt*, quæ desideria duraverunt usque ad senem Simeonem; de posteriori vero tempore Ecclesiæ res est clara. Ratio vero non est alia, nisi quia ita ordinatum et provisum est a Deo in gloriam suam et Christi, ut perfectius ab Ecclesia fidei credi et amari posset; item quia oportuit ut præcipua Dei mysteria, quæ in patria videnda sunt, semper in

via essent ab hominibus explicite credita.

5. *Tertia assertio bipartita. — Prior pars unde constans. — Posterior ostenditur auctoritate.* — Dico tertio: hæc fides explicite semper fuit in Ecclesia in capitibus, seu principibus ejus, in communi autem populo fere non fuit, usque ad statum legis gratiæ. Hæc etiam assertio clara est, et prior pars proxime probata est in præcedenti assertione; nam quæ adduximus maxime probant de principibus Ecclesiæ. Altera vero pars sumi potest ex illo, ad Ephes. tertio: *Quod aliis generationibus non est agnatum filiis hominum*, id est, vulgo, ubi ex nonnullis Patribus id notant Salmeron, Justinianus et Cornelius, expositores nostri, ponderantes etiam quod sequitur: *Sicuti nunc revelatum est sanctis Apostolis, etc.*, quasi dicat, multo obscurius olim vulgaribus hominibus, quam nunc. Unde Joannes prima Canon., capite quinto: *Scimus quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis scientiam, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus*; unde Gregorius, homil. 16 in Ezech., paulo post medium: *Dei cognitio* (inquit), *quæ in Patribus spiritualibus fuit, nota toti populo Hebræorum non fuit; nam omnipotentem Deum, sanctam videlicet Trinitatem cum Propheta prædicarent, populus ignorabat, solum Decalogum tenebat in fide, legem Trinitatis nesciens.* Quæ sententia multo majori ratione verum habet in Ecclesia Gentium, quæ fuit ante legem scriptam, vel etiam cum illa. Imo in hoc excedebat populus Dei, quia expressiorem cognitionem habebat de Deo ipso; quia *credita sunt ei eloquia Dei*, ad Rom. 4. Tenebatur etiam explicite credere Messiam venturum, ad quod Gentes non tenebantur, quia eis non ita proponebatur. Tamen neque etiam Hebræorum populus Trinitatem agnoscebat, nec etiam divinitas Messiæ venturi illis explicite proponebatur: neque etiam alia specialia mysteria ejus, quæ omnia nunc explicite credit populus Christianus, ut ex dictis de Symbolo constat. Ratio vero hujus veritatis etiam pendet principaliter ex ordinatione divina; congruentia vero ex parte hominum redditur, quia illi status hominum erant imperfecti, juxta illud ad Heb. 7: *Nihil ad perfectum adducit lex.* Item quia genus humanum erat in statu inimicitiae, quatenus non erat satisfactum Deo pro communi offensa; et ideo, usque ad Christi præsentiam, fidei cognitio sicut et alia gratiæ dona non sunt cum magna abundantia communicata hominibus, sed solum quantum expediebat

ad majorem Christi gloriam, et ad executionem divinæ prædestinationis.

6. *Quarta assertio, qua formaliter satisficitulo. — Ejus ratio.* — Quarto, hinc colligitur responsio ad quæstionem propositam, nimirum materiam fidei, in ordine ad explicitam fidem, successu temporum crevisse. Dico *in ordine ad explicitam fidem*, quia fides implicita semper fuit, et in omnibus, de tota materia fidei, aliquot ex modis fidei implicitæ supra numeratis, ut facile unicuique constare poterit applicando illos. De fide autem explicita facile constat ex dictis. Ratio vero est, quia per diversa tempora multiplicatæ fuerunt divinæ revelationes et prophetiæ, per quas doctrina et materia fidei expressius est hominibus proposita, ut ex Scriptura constat, et tradit ex professo D. Thomas, 2. 2, q. 174, art. 6. Difficultas vero superest in explicando quomodo intelligendum sit hoc augmentum, et quæ regula in illo servanda sit; duæ enim regulæ traduntur a Patribus, quæ difficultate non carent.

7. *Prima regula D. Thomæ pro intelligenda proxima assertione. — Ejus conjectura. — Altera conjectura.* — Prima regula est D. Thomæ hic, quæst. 1, art. 7, ad 4, et q. 176, artic. 6, homines, qui fuerunt Christo propinquiores, vel ante, vel post adventum ejus, habuisse fidem magis explicitam seu perfectiorem cæteris. Quam regulam solum suadet D. Thomæ hac conjectura, quia in quocumque homine status propinquior juventuti est perfectior et robustior; ergo idem est cum proportionem in Ecclesia; tempus autem adventus Christi fuit veluti juvenus Ecclesiæ; nam tunc fuit *plenitudo temporis* mundi, ut dicit Paulus, ad Gal. 4; ergo homines propinquiores illi ætati fuerunt etiam in fide perfectiores. Addere possumus aliam conjecturam: nam qui soli propinquiores sunt, magis illuminantur; Christus autem fuit lux vera, ut dicitur Joan. 1, et quandiu fuit in mundo, lux fuit mundi, ut ipse etiam dixit; ergo homines viciniore illi, magis ab ipso illuminati sunt.

8. *Dilemma contra dictam regulam. — Prima pars dilemmatis impugnatur. — Secunda pars dilemmatis. — Arguitur contra illam. — Secunda regula ex D. Gregorio. — Congruentia pro secunda regula.* — Hæc vero regula non caret difficultate: nam vel intelligitur universaliter, vel indefinite; neutro autem modo videtur posse subsistere. Non quidem universaliter, id est, de omnibus hominibus, nam ante Christi adventum multi antiquiores habuerunt ma-

jorem cognitionem mysteriorum fidei, quam multi posteriores, et Christo viciniore, ut, verbi gratia, Moyses excessit alios, qui postea fuerunt in lege veteri, ut sentit idem D. Thomas, d. art. 6, et sumi potest ex cap. 6 Exod. Item David excessit posteriores reges, et Isaias posteriores Prophetas, et sic de aliis. Post Christi autem adventum fuerunt multi in Ecclesia, Christi tempore posteriores, et nihominus sapientia fidei doctiores, ut etiam experientia constat; imo tota Ecclesia videtur crescere de die in diem in majori fidei explanatione. Si autem illa regula indefinite intelligatur, erit quidem faciliore, et non videtur sensus alienus a mente D. Thomæ; nam solum ponit exemplum in Joanne Baptista et Apostolis, et ita solum sensisse videtur aliquos homines illius ætatis superesse omnes alios; tamen etiam in hoc sensu non caret difficultate. Primo, quia Adam, tanquam parens totius generis humani, videtur habuisse magis explicitam fidem, et majorem sapientiam quam Joannes Baptista; imo etiam de Abraham, Moyse, et David, et similibus, saltem videtur incerta illa comparatio. Secundo post Christi adventum multæ propositiones de fide sunt definitæ, quæ antea non erant de fide, ut quod Christus duas habuerit voluntates, quod Beata Virgo nunquam peccaverit venialiter, quod justificatio fiat per qualitatem inherentem, et similes; ergo videtur esse magis explicita fides nunc in Ecclesia, quam fuerit in primitiva etiam in Apostolis, quia esse magis explicitam nihil aliud est quam extendi ad plura credibilia. Denique ratio D. Thomæ non videtur efficax, quia Christus est lumen infinitæ activitatis, ut sic dicam, et voluntarie illuminans, et ideo major vel minor actio ejus non est colligenda ex majori vel minori propinquitate temporis, sed ex ordine sua divina sapientia et prædestinatione constituto, et ita potuit sua voluntate præfinire, ut hoc vel illo tempore esset Ecclesia magis vel minus instructa in fide, sive illud tempus esset propinquius, sive remotius tempore incarnationis suæ.

9. *Secunda regula ex Gregorio. — Congruentia pro 2 Regula.* — Est ergo secunda regula D. Gregorii, hom. 16 in Ezechiel., dicentis: *Quanto mundus ad extremum ducitur, tanto nobis æternæ scientiæ aditus largius aperitur*; quibus verbis indicat in Ecclesia esse magis explicitam fidem in quocumque tempore posteriori, quam in præcedenti, cui favet illud Sapientis: *Iustorum semita sicut lux splendens*

procedit, et crescit usque ad perfectam diem. Probat etiam Gregorius hoc inductione quadam; nam Abraham explicatiorem fidem habuit quam præcedentes, et Moyses perfectiorem quam Abraham, et David quam Moyses, ut ipse dicit, et probat ex illo Psalm. centesimi decimi octavi: *Super senes intellexi.* Et postea Joannes Baptista excessit superiores omnes, et Apostoli etiam superarunt ipsum, saltem in excellentia doctrinæ. Denique addi potest congruentia, quia naturale est homini procedere ab imperfecto ad perfectum, et paulatim proficere, et ideo in senibus solet esse major sapientia; Deus autem accommodat gratiam naturæ; ergo verisimile est ita etiam illuminasse mundum et Ecclesiam.

10. *Arguitur contra hanc 2 reg.* — Verumtamen etiam hæc regula difficultate non caret, nam contra illam fere eadem objici possunt quæ contra præcedentem, præterquam quod multa in ea sumuntur incerta. Illud vero difficilius est, quia ex illa sequitur doctores Ecclesiæ, posteriores Apostolis, fuisse sapientiores in fide, vel habuisse illam magis explicitam, quam ipsi Apostoli, quod dici non potest, et a Theologis communiter reprobatum, etiam tanquam temerarium; nam illis specialiter promisit Christus Joan. 14, 15 et 16: *Ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis*; et ibidem ait: *Omnia quæcumque novi a Patre, nota feci vobis*; et ideo dicuntur habere primitias Spiritus, ad Rom. 8, et 2 ad Corint. 3: *Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes*; et ad Ephes. 1: *Secundum divitiis gratiæ ejus, quæ abundavit in nobis in Dei sapientia*; unde Epiphanius, hæres. 66, versus finem, dicit, *Apostolos accepisse donum, quo omnia ipsis clare Spiritus sanctus exposuit, scilicet, claritate fidei explicite, et non scientiæ, et idem sentiunt de Apostolis Cyprianus, ep. 74; Augustinus, l. 5 de Bapt., c. 26; et Cyrillus, l. 4 in Isaiam, orat. 4; et ratio id videtur ostendere, quia ipsi fuerunt magistri fidei novi Testamenti, et ideo fides Ecclesiæ dicitur fundata super fidem Apostolorum; non ergo potest esse major in Ecclesia, quam in Apostolis fuerit.*

11. *Sustinentur prædictæ regulæ, et quædam pro ipsis notantur.* — His non obstantibus, dictæ regulæ convenienter explicatæ veræ sunt, et facile possunt in concordiam reduci. Oportet tamen imprimis distinguere inter communem plebem fidelium et Principes seu capita Ecclesiæ, et cum proportionem compa-